

Demény Piroska

Érzéki érzetek Bánffy Miklós írásművészetében

Bánffy írásművészetével kevesen foglalkoztak, műveinek irányzattörténeti besorolását sem ejtették meg, és művészetének szecessziós vonásairól alig esik szó. Szecessziós témánk szempontjából a legtöbbet Ady (1944) értékelése mond, aki Bánffy *Naplegenda* című színművéről írja: „Buja, költői szép nyelv.”

Szabó Zoltán (1998) Bánffy két késői művében – a *Reggeltől estig* című kisregényben s a trilógia első részében, a *Megszámláltattál* címűben is – fedezett fel szecessziós stílári sajátosságokat. Taglalásuk azonban egy fontos irányzattörténeti kérdést vet fel. Ahogy az író első műve végén jelzi, kisregényét 1927-ben írta, legalábbis akkor fejezte be (első kiadása is ebből az évből való), a *Megszámláltattál* című regénye pedig először 1934-ben jelent meg. Egyszóval a szecesszió egészen késői megnyilvánulásaival, késői szecessziós alkotásokkal van dolgunk, amelynek alapján esetleg utószecesszióról beszélhetünk.

Több idevágó vélemény a Bánffy egyéniségét jellemző artistikumra hívja fel a figyelmet, és ezért szecessziójának a vizsgálatát elősegítő alapozásul szolgál. Kovács László (1943, 576) kiemeli, hogy Bánffy személyében „tökéletes harmóniában, igazi művészi együttesben alkot az író és a képzőművész.” Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelent Magyar Színművészeti Lexikon (1994, 55) így méltatja Bánffyt: „A szecesszió jegyében színpompás, változatos téma- és jelmezkompozíciókat alkotott, a színpadi monumentalitás, a drámai cselekmény és a jellemek felfokozott, stilizált ábrázolásának szolgálatában”. Sóni Pál (1981, 9) a *Reggeltől estig* című kisregény előszavában Bánffy „festői látásmódját” dicséri, amely szerinte „jellegzetesen meghatározza Bánffy novelláiban és regényeiben... az erdélyi táj szépségének visszaadását... ezekben a szavakkal festett képekben lépten-nyomon tetten érhetjük a képzőművészt.” Elmondhatjuk tehát, hogy Bánffy Miklós a századforduló egyik sajátos típusa, egy személyben író és képzőművész, ami különben jellegzetes alakja a szecessziós irodalomnak.

Ez a felismerés, valamint a Bánffy alkotásairól olvasott szecesszióra utaló méltatások ösztökéltek arra, hogy műveit tüzetesebb stílustörténeti elemzés tárgyává tegyük. Stílusa szecessziós sajátosságainak vizsgálatával szeretnénk az író művészetének széles körű ismertetéséhez hozzájárulni.

A szecesszió legjellemzőbb és legátfogóbb, valamennyi művészeti ágban általános, a szépirodalomban is sajátos vonása, szervezőelve a díszítettség, amelynek a következő sajátosságait emeljük ki: díszítőmotívumok, díszítő stilizáció és az ugyancsak díszítő indázó mondat- és szövegszerkezetek és a belőlük fakadó díszítő zeneiség.

Szabó Zoltán (1998, 146) a szecessziós dekorativitást a nyelvi kifejezés alapjául szolgáló négy jelentéskör szerint tárgyalja: (1) érzéki érzetek, (2) illúzió és álom, (3) művészet és szépség, (4) természet. E négy jelentéskör a jellegzetes szecessziós életérzésnek, a menekülés lehetőségeinek felel meg. A továbbiakban a díszítőmotívumok szerepéről az említett négy jelentéskör alapján beszélek. Ebben a tanulmányban a díszítő motívumok közül csupán az érzéki érzetek Bánffy írásművészetében való jelenlétét fogjuk kimutatni.

Érzéki érzetek

A környező világ az egyén számára az érzéki érzetek formájában válik érzékelhető objektivitássá, azaz a látási, hallási, szaglási, tapintási és ízérzetek útján. Az öt érzékszerven keresztül szerzett benyomások azonban nem egyforma részarányban vannak jelen egy-egy stílusirányzatot képviselő szerző stílusában. Más stílusokkal való összehasonlítás alapján megállapítható, hogy az érzéki érzetek arányának nagy száma a szecessziós stílus alapvető jellegzetessége.

Szerepükről Kosztolányi Dezső (1969, 47) így ír: „Az érzéki érzet izgat, mámorossá tesz, felejtet. Igaz, csak felületi hatása van, de így is jó arra, hogy a sivár élet elől menekülő ne gondolkodjék, hogy érzésein erőt tudjon venni, hogy tompítani tudjon.”

A díszítőmotívumok többségét érzéki érzetek alkotják. Jelentőségükről és mindenképpen szecessziósnak tekinthető funkciójukról Bánffy regényének egyik szereplője, Gyerőffy László így vall: „Mögöttünk a sivár, hideg, kegyetlen élet, az a fenyegető és gonosz... előttünk minden gyönyör... szépség, szín, fény, illat, rózsacsokor és rózsás asszonytest, minden, ami elfelejteti az élet könnyörtelenségét.” (M 315)

Az öt érzet közül a látási érzetek a legfontosabbak, számuk nagyságrendekkel meghaladja a hallási, szaglási, íz- és tapintási érzeteket. Egy kor látásmódjában a színélmény hangsúlyos vagy kevésbé fontos szerepe meghatározó fontosságú. Bánffy alkotásaiban különös jelentősége van az érzéki érzeteknek, főleg a látási-aknak. Néhány példa felsorolásával igazoljuk ezt a kijelentést:

„A pergola kúszó rózsái, mintha a nap előtt hódolatban ontották volna le karmazsin virággarmadáikat, azok között is csak szín, csak tündöklés, csak ragyogás, minden, még az indák árnyékolása is ibolyakék.” (R–B 76)

„A szalon *hamuszürke* selyem, modern, kényelmes dívánokkal és karosszékekkel, melyeken itt-ott egy-egy *cukorrózsaszín* párna piroslik... A hosszú galéria fala fával van borítva, az is hamuszürkére festve, több öles dívánok fölött, melyeket *méregzöld brokátlepedők* takarnak, *citromsárga és fekete* párnák sokadalmával megrakva... a galambszín háttér előtt a nő *szőkén vörösés haja* úgy tündöklök, mint a *láng.*” (M 314)

Az ellentét és változatiság a szín- és fényhatások visszaadásában is jól észre-
vevődik. A legfeltűnőbb az enyhe és erős, sötét és világos színek, egyáltalán a fényesség és sötétség ellentétének kiemelése: „Ilyen enyhe színű minden itt... Erőteljes szín csakis a párvány koszorúján hangoskodik, hol haragoskék és aranszegély szalad körös-körül a mennyezet alatt.” (M 148) Megállt a *sötétedő* könyvtárban. A földig érő ablakból *bevilágított* az est. Három hosszú *fénysáv* csúszott végig a padló simaságán.” (M 155) „Napkeltekor a kerek toronyszoba keleti ablakából a zsalugáterek rései között vízszintes *sugarak lövelltek be, tündöklő rudak, át a sötétségen...* A szoba annál *sötétebbnek* látszik..., hogy így átszúrják *áttetsző fénylő vékony aranypálcák.*” (M 383) Az ellentét mellett a változatiság a különféle szín- és fényjátékok leírásában szintén gyakori. Az is megfigyelhető, hogy sok bennük a mozgásképzet:

„A magosan álló nap a hársfasor lombozatán át eleitől végig, ezer apró nyílson át, ezer apró fénytányért vetett a fövényre... a ragyogó fényfoltocskák (Mária) szoknyája szélére szöktek, végigszaladtak, föl, föl, föl a ruháján, föl a válláig, arcáig, hajáig, ott szálltak mögéje, helyet adva mind újabb s újabb föliramodó sok-sok tündöklésnek.” (R–B 70)

„Klára halványan lazacos bőrére az a temérdek ezüst reflexeket vetett, ahogy a tenger veti vissza a napsugárt a benne fürdőzők arcába, karjára, úgy táncoltak zöldes lobogások a Klára csupasz vállán, a szája szögleténél, az álla alatt, el- és visszacsúszva rajta a legkisebb mozdulatnál.” (M 125)

A hangulatok és a társuló jelenségek sokfélék, de mindenképpen a szépséggel függnek össze úgy, hogy a kifejező jelenség díszítő funkcióhoz jut, dekoratív jellege érvényesül. Az érzéki benyomások ilyen érdekű kifejezése a szecesszió egyik legfontosabb törekvése. Ez az érzetkultusz közös vonása az impresszionizmusnak és szecesszióknak, ezzel is bizonyítva a századforduló stílusainak keveredését.

Mégis van a szecesszió érzetkultuszának két olyan sajátossága, mely megkülönbözteti az impresszionizmustól. Az első az, hogy az impresszionizmusban a hangulat kifejezés eszközei az érzéki érzetek, a szecesszióban viszont a dekorativitás fő alakítói, s mint feltűnő ékítmények, visszahatnak magukra a motívumot kiváltó hangulatokra, fokozzák, erősítik azokat, hogy izgató hatásukat növeljék.

Bánffy – a századforduló más íróihoz hasonlóan – a hangulatra utaló érzeteket vagy úgy említi meg, hogy külön-külön megnevezi őket, vagy úgy, hogy egy pillanatnyi összképzettség megjelenítésével érzékelteti az egyidejűleg ható többféle érzékterülethez tartozó érzetek keveredését. Az ékítményjelleg ott a legfeltűnőbb, ahol a motívumot kiváltó két fogalom között nagy az elvont-konkrét viszonybeli szemantikai különbség.

A szecesszió érzetkultuszának lényege abban a törekvésben nyilvánul meg, hogy a tárgyi világot hangulattá oldja. Ilyen hangulati világ elevenedik meg a *Naplegenda* című dráma főhősének, Virágszálnak a beszámolójában:

„Ah! Mennyi *rózsabokor* van ott, sohasem láttam annyit, és mind telis teli voltak *feslő vérszínű rózsákkal*, mintha nem is völgybe, rózsabokrok közé, hanem valami *csillogó vörös tóba* tekintetem volna... Elragadó volt a ragyogás.” (N 12)

A szecessziós érzetkultusz legjellemzőbb sajátossága (ebben különbözik az impresszionizmustól), hogy a szenuális költői képekben az érzeteket általában nem közvetlenül nevezik meg, hanem közvetetten, díszítő szerepre alkalmasabb fogalmak segítségével. Olyan jelenségekkel, melyeknek határozott érzettulajdonosságuk van. Bánffy egyik novellájában olvashatjuk:

„Fenn az égen szaggatott fellegek úsztak, sötét rongyok az *éjszakának széttépett palástjából*, és a felhőrongyokon vérszínű foltok világítottak, mintha a nap beléjük törülte volna győzedelmes kezeit... Most vágott az első napsugár a rétszéli nyírfákra, most vált hirtelen *színarannyá a rezgő lombjuk*, és a nyírfák alatt egy, kettő, három szarvas vonult ki lassan a rétre...” (V 37)

A költői leírásban Bánffy sötét rongyoknak nevezi a felhőket, de nem elégzik meg a metaforával. Újabb, a díszítő szerepre alkalmasabb fogalmat keres „az éjszaka széttépett palástja”-t, amelyet hasonlattal és megszemélyesítéssel gazdagít: „mintha a nap beléjük törülte volna győzedelmes kezeit”.

Az érzéki érzet mámorossá tesz, felejtet. Csak felületi hatása van, de így is megfelel annak a célnak, hogy a sivár élet elől menekülő ne gondolkodjék. Ez történik Virágszállal, a *Naplegenda* című dráma főhősével is.

Jó eszköz a hangulatra utaló érzetek megemlézése néha az, hogy az író külön-külön megnevezi őket: *rettentő idegen, fényes idegen, bűvös, csodás dal*, néha pedig

egy pillanatnyi összképzetegység megjelenítésével érzékelteti a különféle érzetek keveredését: a *lángkéve táncos virága*. (N 3)

Talán az egyszerűbb eljárás az, amikor kiemelik egy személy vagy jelenség érzékekkel kapcsolatos, érzéki hatású tulajdonságát, látási, hallási, szaglási érzeteket megnevező szokat. Az érzéki érzetek között a látásiak, azon belül is a színek a leggyakoribbak. A századfordulón a szecesszió és az impresszionizmus az a két irányzat, amelyek a színhatásokat a legrafináltabb módon kihasználja. Modern korokban a jellemző színek elsődlegesen a női divatban, azaz a ruhadarabok változó alakjában és színében ragadhatók meg. Az asszonyok a kedvenc divatszínek változásában érzékelik az idő múlását. Egy-egy jellegzetes szín időélményre is utal:

„– Két igen szép főkötőt kaptam Micitől, az egyik lila színű, halványzöld pántlikával, a másik lila, cinóber színűekkel.

– Milyen furcsa színösszeállítások. Én a fin de siècle-t csak a főkötőim színein keresztül ismerem.” (Just: Fuimus 240)

A korszak színhasználatát alapos szakmai hozzáértéssel dolgozta fel P. Dombi Erzsébet *Színhatások a századforduló prózájában* (1976) című munkájában. Tanulmánya után nehéz lenne újat mondani e témában, így az általa használt csoportosítási szempontokat fogjuk alkalmazni, s újabb példákkal gazdagítani a századforduló színpalettájának leltárát. Ha a színélmény szövegszervező hatását próbáljuk bemutatni, nem elég csupán a színneveket felsorakoztatnunk, hanem a szöveg makroszintjén kell vizsgálnunk hatásukat.

A színek kultusza tudatos volt a kor íróinál, így Bánffynál is. A szín egyéniséget határoz meg, fejez ki. A színjelölések grammatikai formáiról szólva P. Dombi Erzsébet (1976, 27) a következőket állapítja meg: „Ha a színjelölések nyelvtani kifejezési formáit vizsgáljuk a századforduló irodalmában, az első meglepő jelenség, hogy igen elszaporodnak az összetett szóban és a szövegszerkezetekben jelentkező színelemzések, és egyre gyakoribbá válik a színbenyomásoknak az olyan körülírással megnevezése, amely egész közlésegséget fog át”.

A színjelölés olyan lexémákkal is történhet, ami a köztudatban is rögzült szint idéz fel. Ezek az ún. jelentésváltozással keletkezett színnevek. Az anyagnév a jellegzetes színe miatt gyakran csap át színnévbe, ilyen például a Bánffy által is használt narancs, arany, ezüst, sáfrány stb.: „fehér meszelése narancsba váltott át” (H 332), „narancsos kusza írásformák” (V 143), „aranyfényben tündököl” (V 126), „kénsárga test”, „aranypor” (V 104), „arany lángolás” (M 311), „ezüstös hó” (M 94).

Gyakran találkozunk -ás, -és, valamint s képzős színnevekkel. Az előbbi az elvontság képzetével az általánosságot sugallja, az utóbbi pedig a színhez hasonló árnyalatot jelöl, ami a sejtelmesség hangulatát fokozza: „sárgás ólmos fellegek” (V 124), „sárgás szürke” (V 154), „zöldes zománcként lepte be a muhar” (M 7), „kékesszürke” (V 161), „zöldes lobogás” (H 315), „rózsás zománc” (D 51).

Részben a színérzet határozatlansága, részben pedig az érzet minél pontosabb, árnyaltabb kifejezése miatt megszaporodnak az olyan jelzős összetételek, ahol a színnévi utótag a színtónusra utaló melléknévi előtagot követi: „derengő kék”, „sárga fénylés”, „tisztá fehérség”, „ezüstös hó”, „sötét, mélységes kék”.

„Mindent betemetett a hó egyenletes, egyforma *tiszta fehérséggel*, csak ezeket a foltokat nem bírta befogni.” (V 11)

„Gyönyörű holdvilágos éjjel volt. Egyike azoknak a *tejjehéres fényes éjszakák-nak*, midőn a sárgás-mocskos lángok eltűnnek a tündöklő éjszakában, s csak ott, ahol a Procuratiák tintaszerű árnyéka ömlik el, ott írnak fénylő pontokat, derengő íveket a nagy feketeségbe.” (V 106)

„A legkopárabb helyeken árvalányhaj terem. Azt már *ezüstös hónak* hinnéd. – Valami méla, de hatalmas nyugalmat hirdet minden.” (M 94)

A jelzős összetételű színnevek másik gyakori formája az, amikor a színnévi utótagot ugyancsak színnévi előtag minősíti. Az ilyenfajta összetétel stílushatása az élmény ambivalenciájára, változékonyságára utal, vagy a színélmény gazdagságát jelzi. Mindkét esetben rendkívül dekoratív hatású:

„Lassan görbülő vonalak *sáfránysárgán* fordultak önmagukba vissza, vetődtek csomóba, hol tányérszerű mesevirágok nyelték el, újra kilövellték, új fordulatra, kanyargó visszatérésre a csavarba sikló szálak tovaforgó ütemét.” (V 143)

„*Bíborkék* mezőben négyszögű tavacska reszketett.” (V 145)

„Sötét arcában csak a szemek fogták föl, vetették vissza a fényt, szokatlan színű, kissé kiülő szemek, *sárgásszürké*, mint az ónix. És valami mosoly táncolt azokban, pedig a szájj komoly maradt.” (V 154)

„De zöld is még minden, a tarlók sárga pászmáit fölverte a muhar, zöldes zománcként lepte be, teliszórta apró ingó rezedaszínű kalással, melyek között itt-ott egy-egy megkéssett pipacs ágaskodik *karmazsinvörös*en.” (M 7)

„*Zöldessárga* minden, ami közelebbi, minden szürkén enyhül, ami távolabb van, fokozatos átmenetben világosodva, míg a láthatárra emelkedő utolsó hullámsorok már ragyogóan galambszínűek, akár az ég, az ember csak mozdulatlanságuk miatt tudja, hogy nem felhők, hanem hegyek.” (M 94)

„(Berédyné) tudja, hogy így szépen érvényesül rugalmas termete, és hogy a diófa zongorához is jól illik *lazacrózsaszín* ruhája és *mézsárga* tündöklésű haja is a teremhez, melynek falsíkjai *halvány almaszöldek*, meg-megosztva elefántcsont és galambszürke kettős ráházattal... erőteljes szín csakis a párkány koszorúján hangoskodik, hol *haragoskéké* és aranszegély szalad körös-körül a mennyezet alatt.” (M 142)

„A réten túl ott hömpölygött a *biborvörös* bükkerdő és a bérckoszorú égett a fényben.” (V 37)

A színélmény gazdagságát, illetve az érzelmek ambivalenciáját hivatott megjeleníteni a patinazöld, gáliczöld, sötétvörös, karmazsinvörös, ezüstszürke, lilomfehér jelzős szóösszetétel is.

A jelzős összetételű színnevek másik csoportja esetében az előtag valamilyen színes tárgyat jelöl, amelynek jellemző színe az utótag által megnevezett színnév. Ez a fajta összetétel stilisztikailag azért is annyira hatásos, mert nemcsak a színnévnek, de a vele kapcsolatban felidézett tárgynak is gazdag asszociációs köre lehet: atlaszfe fekete, koromsötét, lilomfehér, tengerfehérség, galambszürke, tintafe fekete, ónixsárga, cseresznyehalványságú vörös bársony, sötét ibolyaszín, párákék. Íme néhány konkrét példa Bánffy írásművészetéből:

„Mindent belep a hó, még a fenyvesek *kormos zöldjét* is beporozta, mintha behintették volna liszttel, csak itt-ott, ahol már erősen lejt a hegy, ott csúszott meg, s vöröses foltot ír a haragos színű agyag a nagy *tengerfehérségbe*.” (V 94)

„A rettenetes vihart még rémesebbé tette a fekete éjszaka. Csak a habok széle villámlott meg néha, s a *koromsötétségben* egyéb se látszott, mint az a kis vitorlácska, az egyetlen vászon, melyet az árbocon hagytak. Az a fehér kis rongy volt a reménység jele a fekete víz felett, amely mintha megolvadt szuroktenger lett volna.” (V 124)

„Az alsó dombokat kék párabárányok lepték el mind szaporábban. Nagyon távol vulkányszerű hegy tornyosodott a köd fölé *sötét ibolyaszín* szirtjeivel.” (V 168)

(Lázárnéről) „Nagy *koromszín szeme*, mint valami fekete gyémánt tündöklően néz a pillái közül, melyek olyan dúsak, akárha szénnel húzták volna meg őket.” (M 437).

„Majd másfél méter hosszú, egyenes díszkard. A markolata és a verete zománcozott arany, megszórva sok drágakövel. Az ércrészek között *cseresznyehalványságú vörös* bársony.” (H 333)

A színhatások érzékeltetésében külön kategóriát képviselnek az olyan lexémák, melyek a fényesség, a csillogás képzetét keltik. Ilyenek például a melléknévi

igenevek közül a *csillogó, pompázó, ragyogó, sugárzó, fénylő, tündöklő* alakok, amelyek ritkábban ugyan, de igei változatban is előfordulnak, vagy a világosság: *csillog, tűz, láng, nap, fény ezüst arany, gyémánt*, illetve összetételei: *napsugár, lángsugár, csillagfény*: a Havasi történetben például, mire a tornak vége lett „éppen kisütött a nap. *Fénylő* tavaszi napsütés végre, az első *ragyogó* sugár. Pirossá *aranyozta* a kis faház oldalát.” (V 104) Boriska grófné „szemei még jobban *fénylettek*, mint rendszeren, hiszen könnyek futották be *tündöklő* zománccal.” (V 120)

A *Bűvös éjszaka* című kisregény egyik részlete is igen jól példázza ezt:

„Lassacskán lejjebb haladt már a *nap*. A tenger ott a távolban lilába váltott át, melybe vékony arany sávokat karcolt a fény. A habok *apró kis vékony csillanásokat* táncoltattak az öböl sötétedő vizén. A távoli szigetek szürkéből ibolyába sötétedtek. A sziklák itt körülötte is *elpirultak* kissé, és a városka fölött gőz terült el, vagy tán vékony füst, ami eltompította a növekvő árnyakat.” (R–B 158)

A trilógia első részében szép kora szeptemberi napsütéses délutánt mutat be Bánffy, ahol szintén olyan lexémákat használ, amelyek a fényesség, a csillogás képzetét erősítik:

„Olyan *ragyogó fény*, hogy egy-egy pacsirta, megrészegülve a *ragyogástól*, fölszáll, föl a *tündöklő* égbe, ott verdes pár pillanatig a kis szárnyaival, majd fejest bukik, le a magasból, elsuhan a föld fölött, hogy aztán újra fölszálljon, újra meg újra. Azt hiszi tán, hogy még nyár van.” (M 7)

Klára bemutatásában is több, a ragyogást, csillogást jelentő kifejezéssel találkozunk:

„E *tündöklés* közepén Klára, kinek akár fehér tüllruhája, halvány vállai *világítanak* belülről, mintha onnan indulna ki az a *sugárzás*, ahogy szentképet vesz körül *lobogó arany lángolás*, mely mindent eltüntet maga körül és ő csak magában van a *ragyogás* gyémántkeretében, mintha a húsos szája és a mosolygó szemei, mintha csak az volna egyedül és senki, semmi rajta kívül az eddig sötétes szalonban.” (M 311)

A *Nagyúr* című drámában az est beálltával egyre erősödő fénylés, égés a veszély közeledtét jelzi: „A párákon át, messze a túlsó partról nagy *égések fénye tündöklök* át mind *fényesebben*, ahogy leszáll az est.” (A 7)

Az egyszerű színnevek közül Bánffy írásművészetében leggyakrabban a sárga, zöld, kék, piros különböző árnyalataival találkozunk. A művészelkű Bánffy az élénk színeket kedveli leginkább, ezért természetleírásaiban ezeket használja előszeretettel. A *Naplegenda* című dráma is bizonyítja, hogy Bánffy kedveli a szín- és fényhatásokat. Nupot, a csodás külsejű idegent Virágszál így mutatja be

Ünőnek: „...világos rőt haja van, mint a piros porond, a testén sárga bőr van, párdúc bőr és az oldalán valami csodás tündöklő fegyver, sárga az is, mintha egy nap-sugarat vinne magával.” (N 17) Az idegen szemei pedig mintha zölden égő zsarát-nokok lettek volna halovány arcában. Ünő pedig, amikor szemtől-szembe kerül Nuppall, fénylőábrázatú vadásznak nevezi, ezzel a megnevezéssel hízeleg a győztesnek.

Színek és fényhatások segítségével jellemzi Bánffy a dráma másik főszereplő-jét, Virágszálat is: *Febérbőrű* leány, akinek világos lobogó haja van. *Szőke*, fürtös haja és nyaka fehéren tündöklök piros tarka ruhája felett és kezében vörös liliomot tart. Szemei tengerszínű szemek. Vörösen fénylik purpur ajkainak íve, mint valami vérző, édes, szerelmi seb, nem tilt, de csókol bíborvörös ajka.

A bemutatások jól bizonyítják, hogy a színek közül legkedveltebb, és e drámában leggyakrabban használt szín a piros és ennek árnyalatai: rőt, purpur, vörös, bíborvörös. Az ellentét és változatiság a szín- és fényhatások visszaadásában is jól észrevevődik. A legfeltűnőbb a halvány és az égő, a sötét és a világos színek, egyáltalán a fényesség és a sötétség ellentétének kiemelése: „szőke, fehérbőrű leány, lobogó hajjal”, „vágyaím... tündérpompában törnek föl a sötét éjszakába”. Ahol a szín- és fényhatásoknak ilyen nagy kultusza van, ott nem lephet meg, hogy sok a látási érzetekkel alkotott díszítő motívum: „a szirmok izzó pirosuló kelyhei”, a szemek „zölden égő zsarát-nokok”.

A századforduló írói – így Bánffy is – különös előszeretettel fordulnak a sárga színhez, illetve annak fémes változatához, az aranyhoz. Más írónál a sárga az őszi hervadás, az elmúlás színe, s ebből következően a halál jelképe:

„Zölden, kéken csillog,
Aranyosan vész el.”

(Czóbel: *Pávafogat*)

Bánffynál a sárga mint a leginkább fénytel teli szín fordul elő: „sárgán ragyog”, „sárga fénylés”, „aranyfényben tündököl”, „arany lángolás”. Fémes változatának, az aranykedvelése részben feltűnő dekorativitásának következménye, részben pedig e szín szimbolikájából adódik. A természetes vagy mesterséges fénytel megvilágított arany és ezüstcsillogást kiváltó hatása rendkívül dekoratív. Ráadásul e két nemesfém a dekorativitás mellett az érték és állandóság, az elegancia és gazdagság képzetét is társítja.

Az arany világító, fényt sugárzó anyagot jelent. A bizánci mozaikművészet arany kupolái, a régi mesterek képeinek arany háttéré a túlvilág, a csodák és a fény birodalmának szimbólumai voltak. Nem véletlen tehát, ha Bánffynál is

olyan szöveggörnyezetben fordul elő a szín leginkább, mely az álmok, a képzelet világába repíti az olvasót. A *Lóki Gáspár csodás történetében* megjelenő hajóról például Bánffy így ír:

„A hajó teste *aranyfényben tündökölt*, bíborvitorlák duzzadtak a szélben, és az árbocok mintha égtek, mintha szikráztak volna A hajó körül ezüstös köd derengett, ezer csillámló hab, gyönggyel úszó tajték. Pazar, vakító cikornyákkal táncolt, mintha nem is vizet, hanem a drágakövek csillogó tengerét szelte volna által. De a legkülönösebb volt a kísértethajó orrának alakja. A hegyén, hol keresztény gályákon a Szentséges Szűz képe szokott állni: csupasz asszony alakja volt kifaragva. *Aranyhaja* lobogott a szélben alabástrom tündöklésű teste fölött – mint a viaszfáklyán a lobogó lángkéve –, és tágra nyílt szemében poklok tüze égett zöld izzó zsarátnokkal, piros ajka pedig mintha vértől piroslott volna.” (V 126)

E különleges hajó és e csodálatos aranyhajú asszony változtatják olyan messzé Lóki Gáspár életét.

Érdemes külön megfigyelni a sárgák Bánffy által használt rengeteg árnyalatát: sáfránysárga, sárarany, kénsárga, narancsos, sárgásszürke, mézsárga, citromsárga, ónixsárga, rezedaszínű (sárga). A *szőnyeg* című novella főhőse éppen egy párduc-al néz szembe: „Most látta először egészen. *Sárarany* testén türkizzöld foltok.” (V 145) Ezt a gyönyörű állatot veszi üldözőbe, s „olykor megvillant az üldözött *kénsárga* teste” (V 146). Az Erdélyi történet Berédynéje tudja, „hogy a diófa zongorához jól illik lazacrózsaszín ruhája és *mézsárga* tündöklésű haja.” (M 142) A tájleírásban Bánffy eljut a citromsárgától a legvörösebb bronzig:

„A fák sem vetették le még lombjukat, a *citromsárgától az aranyok* legkülönbözőbb fajtáin keresztül a *legvörösebb bronzig mindenfajta tűzszín* pazarkodott körülötte, és ahol a martok széle kilátszott, friss hajtású fű zöldellt és még kései virágok is nyíltak itt-ott.” (M 504)

Bánffy másik kedvelt színe a kék. A hagyományos költészetben a kék első-sorban az ég képzetével társul. Írónknál is leggyakrabban a mindig változó ég, a vízfelszín és a levegő determinánsa, de gazdag mellékárnyalatokban is:

„Az égbolt *kékesége*, mint óriási üvegkupola borítja be a hegyvölgyes tájat... A láthatár alján mindenütt halvány ragyogás, mely fölfelé lassankint *kékebb és kékebb* lesz, és a lélek sóvárog fölszállni abba a mélységes, tiszta *azúrkékeségbe*, mely olyan végtelenül nagy, olyan szűzien tiszta, akárha viharfelhő soha át nem járna rajta. És mintha az egész kép halk rezgésben volna, mintha lüktetne minden a tavasz beteljesülésének vágyó várásában.” (H 38)

Szimbolikus értelemben a kék az intellektus, a béke, az elmélkedés, a végtelen, a távoli, elérhetetlen boldogság színe, mely az érzékfölötti, lelki, transzcendens dolgok birodalmába vezet. A kék szín gyakorisága talán arra vezethető vissza, hogy a századforduló nemzedékének központi élménye az elmúlás, márpedig mindennapos tapasztalat, hogy a kék tárgyak színe a legkevésbé tartós. Talán ez a változó, gyorsan tovatűnő jellege tette oly vonzóvá ennek a nemzedéknek a szemében. (P. Dombi Erzsébet 1976, 10)

Bánffy műveiben leginkább a tájleírásokban találkozunk a kék színnel és annak árnyalataival: azúrkék, derengő kék fény, halványuló kékség, sötét, mélységes kék, bíborkék mező, kékesszürke, kék párabarányok, a hegyek párakék vonalai, tintaszerű árnyék.

Arszlán kán, *A szőnyeg* című novella főszereplője illuzórikus mesekertben jár, amely „sima. Fényes. Sötét, *mélységes kék*, zafírok csendes tüze a szegély kertelésén belül”..., majd egészen új kép tárult elé: „*Bíborkék mezőben* négyszögű tavacska reszketett.” (V 145)

Adrienne csodálattal tekint el messze az Almás völgyére, „át az erdős dombokon a távoli hegyek *páráké* vonalaira.” (M 446) Berédyné lakásában pedig „*haragoské* és aranszegély szalad körös-körül a mennyezet alatt.” (M 142)

A sárga szín mellett Bánffy talán a zöldet kedvelhette leginkább, hiszen műveiben sokszor használja a zöld színt és annak megannyi árnyalatát: zölden fénylő szempár, halványzöld ég, leheletkönnyű zöld, halvány almazöld, zöld izzó zsarátnok, zöldesen fekete, haragoszöld, türkizzöld, gáliczöld, patinazöld, gazdag zöld, vadul zöld, ragyogó zöld (zöldessárga, zöldesen fekete). A zöld szín és mellékárnyalatai általában tájleírásokban fordulnak elő, de nagyon gyakran tárgyak leírásakor, illetve személyek bemutatásakor is előfordulnak. Gyakran társul a színhez valamiféle sejtelmesség, titokzatosság.

A *Farkasok* című elbeszélésben például: „Már három *zölden fénylő szempár* nézett reá keményen.” (V 23) A Lóki Gáspár által megcsodált asszony „tágra nyílt szemében poklok tüze égett *zöld izzó zsarátnok*kal, piros ajka pedig mintha vértől piroslott volna.” (V 126) *A szőnyeg* című novella párducának „sárrarany testén türkizzöld foltok... *A szemé* zöld. Átlátszó és átláthatatlan. Hívó és tán kegyetlen is. Panasz és mosoly ragyogott benne. És mélyen a *zöld smaragdgyölkében* apró fénycsillámok úsztak” (V 145). A mezősegi tó „nádja még haragoszöld, majdnem fekete.” (M 94) Adriennek „a színpadi holdvilág *smaragdzóldd*é *zománcozta* tágra nyílt szemének íriszeit.” (D 7)

Egy tájleírásban pedig:

„A nap leáldozott a szemközti kúpok mögött. Arany tündöklés ömlött széjjel az egész tájon, rózsásan aranyszín bárányfelhők úsztak *a halványzöld égen*. Még az árnyékba borult hegyhomlokok is sárgán ragyogtak, mintha belülről enyhe tűz izzana át a lankáik hajlásain. Itt a veranda fehér meszelése is narancsba váltott át.” (H 332)

Érdemes lenne közelebbről is megfigyelni a trilógia második kötetének előbbi leírását, hiszen teljes színkavalkád található benne, jelezve az alkonyati táj szépségét: arany tündöklés, rózsásan aranyszín bárányfelhők, halványzöld ég, sárga ragyogás. E színekben való tobzódásnak a következménye, hogy a fehérre meszelt veranda is narancsba vált át. Az ilyen jellegű színhasználat erősíti a dekorativitást.

A piros szín erős árnyalatai találhatók meg leginkább Bánffy műveiben, amelyekhez a nyugtalanság, a hév, a tűz asszociálódik: vérszínű foltok, vöröses folt, bíborvörös bükkerdő, rézvörös fények, narancspiros, szenvedélyvörös rózsák, karmazsin sáv (cseresznyehalványságú vörös bársony).

Farkasok című novellájában már mindent betemetett a hó:

„Mégis itt-ott s padlókon és a kertekben is előtűntek alóla csodálatos *sötétvörös* foltok, amelyeken megsikamodott az ember lába.” (V 11)

Gospedla tisztelendő képei elporosodtak, „bár egykor a kereszték kékek voltak, mint az ég, és az égő szívek *pirosak, mint a szerelem*.” (V 56)

A szőnyeg című novella főhőse egy napon áttekintett az azúrrét túlsó végére, ahol lenyűgözte őt a piros rózsák szépsége:

„Ott is kapu állt. De más volt, mint az előző. Rózsákból, *szenvedélyvörös* rózsákból fonva rendetlenül. Tövis közte, akárha azok nyomán volna oly *véрпиros*. A kapunyílásban is rózsafa nyílt, telis-teli fehér pazar csokrokkal, melyeken egy-egy *karmazsin* sáv csillogott, mintha megsebztek volna.” (V 145)

Az *Erdélyi történet* leírásaiban is megjelenik a piros néhány árnyalata: „egy-egy megkéssett pipacs ágaskodik *karmazsinvörösen*.” (M 7) A másfél méter hosszú, egyenes díszkardnak a markolata és a verete „zománczott arany, megszórva sok drágakövel. Az ércrészek között *cseresznyehalványságú vörös* bársony. Újnak hinnéd, ha nem volna megkopva itt-ott, annyira *ragyogóan piros*.” (H 333)

A fehér a tisztaság, a szűziesség, a tökéletesség, a transzcendencia, az isteni fény színe. Ilyen szimbolikus, jelképes értelemben található meg Bánffy alkotásaiban is: tiszta fehérség, liliumfehér, habfehér lány, tengerfehérség, vakítóan fehér, szűzien tiszta. A *Farkasok* című novellában például „Mindent betemetett a hó egyenletes, egyforma *tiszta fehérséggel*.” (V 11)

A *Havasi történet* egy vasárnap reggeli tájat mutat be:

„Mind másznak lefelé a meredek oldalakon sorban egymás mögött, s a nyomuk mély barázdát szánt a fényes *tejfelputba hóba*. Mert minden *fébér*. A dúcos hegyek, az itt-ott meredező sziklák, a garmadába rakott rönkök, melyek a tavaszi úsztatásra várnak. Mindent belep a hó, még a fenyvesek kormos zöldjét is *beporozta, mintha behintették volna liszttel*, csak itt-ott, ahol már erősen lejt a hegy, ott csúszott meg, s vöröses foltot ír a haragos színű agyag a nagy *tengerfehérségbe*.” (V 94)

A színekhez társuló erős hangulatiság tette lehetővé, hogy a századforduló irodalmában a színek oly gyakran vállaljanak magukra szimbolikus funkciót. Bánffy stílusának legsajátosabb színszimbólumai:

(1) A csodák, a fény és a nap birodalmának jelképeként visszatérő aranysárga:

„A napsugár az ablakon is bebújt. *Aranypor* kévéje, melyben szivárványos pöszlécék úsztak, az asztal lapjára két fényes kockát vetett.” (V 104)

(2) Az elérhetetlenség szimbólumaként megjelenő kék:

„Akárha valami *tündérországbeli azúrvilág* vette volna körül, gördítette volna végig a láthatáron valótlan, de bűbajos díszletét – sem távolságokat, sem közelségeket nem adva, sem öblöset, sem domborúságot, hanem méret és mélység nélkül egyetlen azonos síkon ábrázolva mindent – árnyékot és világítottat egyaránt – összeomló formáit a szomszédos hársfalombnak és azzal egy sorban a vártornyocska fedelén a cserép csillogó élet, a sánc alól fölnyúló nyírfák mozduatlan és mégis rezgő tallérait, melyek összefüggés nélkül szóródtak széjjel az éjszakai égen, és velük együtt a túlsó domboldal messzi lankáin az egymásba hajló rétek görbülése összealkotva mindezt egyetlen képpé, összeszöve egyetlen óriási kárpittá – *ezüst és kék, szürke és lila fényszálak* útvesztőjével fonva át mindent...” (M 57)

„Az *égbolt kéksége*, mint óriási üvegekupola borítja be a hegyvölgyes tájat... A láthatár alján mindenütt halvány ragyogás, mely fölfelé lassankint *kékebb és kékebb* lesz, és a lélek sóvárog fölszállni abba a mélységes, *tiszta azúrkékségbe*, mely olyan végtelenül nagy, olyan szűzien tiszta, akárha viharfelhő soha át nem járna rajta. És mintha az egész kép halk rezgésben volna, mintha lüktetne minden a tavasz beteljesülésének vágyó várásában.” (H 38)

(3) Az életerő, a nyugtalanság és hev toposzaként megjelenő piros:

„Most is varázserdő, de más, mint a sejtető párában reggel. Itt-ott a kecskerágó gyümölcs virít *narancspirosan*, mellette a kutyafa *bíborvörösei*, citromsárga juharlevél és sötétbronz tölgy egymásba fonódva és hogy még jobban összekavarodjék a kép, koromszínű bogyók pöttyögetik végig a sűrűt, mintha szabadon úszna millió kis fekete gyémánt mindenütt.” (D 54)

(4) A sejtelmes szépség szimbólumaként a zöld:

„A *szeme zöld. Atlátszó és átláthatatlan*. Hívó, tán kegyetlen is. Panasz és mosoly ragyogott benne. És mélyen a *zöld smaragdgyölkében* apró fénycsillámok úsztak.” (V 145)

„Magdolna belépett a hársfasorba. Olyan gyönyörű volt a természet, hogy meglassította lépteit. A lomb a *tűzes zöldnek százféleségét* ívelte a feje fölé, a leghalványabb, az ég előtt is világítóan világostól a *smaragdmélységű levelek* szív alakú árnyékáig mindenfajta zöld. És a levelek közt kis alabástrom gyöngyök, viaszsárga rojtok virágoztak édes meleg illatot lehelve, közöttük ezernyi méh dongott, tovaszállt, megbújt majdnem láthatatlanul. Lenn a lábainál, végig a fővenyes út egész szélességén, a nap ezer sugárzó aranypénzt szórt széjjel, nagy prédasággal, kerek, ragyogó tallérokat, apró csillogó garasokat dobott mindenüvé végtől végig, mintha a nyár nem tudna betelni kincsének tékozlásával.” (R–B 76)

(5) A tisztaság, tökéletesség toposzaként pedig a fehér:

„A nap ragyogóan süt be a templomba. Apró porszemek táncolnak a sugárkévekben, kik itt fölgyújtanak egy-egy szint a lányok tarka keszkenőjén, ott ezüsttel szórják be egyik öreg gazda deresedő haját, másiknak rezes pofacsontját lánholtatják vörössé, és tündöklő párával töltik be a levegőt. A *vakítóan fehér falakat* mintha kövér tejföl borítaná.” (H 215)

„Őt nézi, ki ott áll magosan, *fehéren*, lobogó hajával, mint valami arany búbos, karcú, *fehér madár*, melyről a szél le akarná tépni habos tollazatát, és látta, miként küzd, hogy magán tartsa, magához szorítsa a mindenfelől el-elszabaduló ruhát” (R–B 96).

Ahol a szín- és fényhatásoknak ilyen nagy kultusza van, ott nem lephet meg, hogy sok a látási érzetekkel alkotott díszítőmotívum: „elnézett messze a *csillogó fénylések* felé.” (R–B 72), „a nyírfák apró levelei árnyéktalanul reszkettek *azúrkék fényléssel*” (R–B 76), „a holdvilágos éjszakában a messzi lankák képében *ezüst és kék, szürke és lila fényszálak* útvesztőjével van minden átfonva” (M 70), Klára csupasz vállán *zöldes lobogások* táncoltak” (M 125), „a vörös bokréta hódolattal omlott elébe a *bíbor színek szenvedélyszínével*” (M 546).

A színhatásokhoz társuló stilisztikai funkciók közül a századforduló irodalmában jelentős szerephez jut a szinesztetikus funkció, amely növeli a dekorativitást: pára-könnyű lila, lehelet-könnyű zöld, melegbarna mívség.

Megfigyelhettük tehát, hogy Bánffy műveiben leggyakoribbak a látási érzetek, amelyek a fényes, csillogó, finomságra, törekenységre utaló szavak által válnak díszessé. Fokozódik a hatás, ha hasonlatba épül a díszítő jellegű szó: „Sötét arcában csak a szemek fogták föl, vetették vissza a fényt, szokatlan színű, kissé kiülő szemek, *sárgászürkéek, mint az ónix.*” (V 154)

Gyakran az érzeteket jelölő fogalmak **drágakövek**: rubin, opál, gyémánt, zománc. Bánffy műveiben különösen nagy szerepet tulajdonít a drágaköveknek. A drágakövek legkülönbözőbbjét a díszítés eszközeként használja:

„Sötét este volt már, a hold is feljött, derengő kék *világa érces fényvel* táncolt a fák levelén.” (V 26) A Magyar Értelmező Szótár szerint az ércnek többszínű fémes fénye lehet, így magyarázható, hogy Bánffy a hold derengő kék világát érces fényűnek nevezi.

„A *tó opálózó tükre* fölött hosszú, könnyű, tépett párafoszslányok úsztak ide-oda.” (R–B 44)

Az opál vörös, kék stb. színű áttetsző kovaféle ásvány. Ebből való (színjátsszó) drágakő. Ilyen értelemben a tó vize olyan, mint a színjátsszó, színét gyakran változtató drágakő, amely áteső fényben más színű, mint ráeső fényben.

„*Zafírok csendes tüze, sávos csodamenyét rubintos szemekkel*, lassan görbülő vonalak sáfránysárgán fordultak önmagukba vissza, és mélyen *zöld smaragdgyöngyökben* apró fénycsillámok úsztak, csiszolt bőré gránátok gyöngyöztek egymás fölött, össze sem érve egészen, mesegyümölcsök, melyek mintha kéjesen hasadoznának – sokrétű héjuk mosolyba fodrozva, bennük fehér kacagó magvak.” (V 143)

Többféle drágakő jelenik meg ebben a részletben, amelyről érdemes szólni. A zafír korundféle, átlátszó, kék drágakő, amely ragyogó kék színű. A rubin a korundnak ékkőként használt vérvörös változata, a smaragd pedig mélyzöld színű drágakő. Ebben a mesészerű leírásban tehát a drágakövek által egész színskála jelenik meg: a kék, sárga, vörös és a zöld, mindenik a díszítés eszközeként szolgál.

„A hajó teste *aranyfényben* tündökölt, bíborvitorlák duzzadtak a szélben, és az árbocok mintha égtek, mintha szikráztak volna. A hajó körül ezüstös köd derengett, ezer csillámló hab, gyönggyel úszó tajték. Pazar, vakító cikornyákkal táncolt, mintha nem is vizet, hanem a *drágakövek csillogó tengerét* szelte volna által. De a

legkülönösebb volt a kísértethajó orrának alakja. A hegyén, hol keresztény gályákon a Szentséges Szűz képe szokott állni: csupasz asszony alakja volt kifaragva. *Aranybaja* lobogott a szélben *alabástrom tündöklésű teste* fölött – mint a viaszfáklyán a lobogó lángkéve –, és tágra nyílt szemében poklok tüze égett zöld izzó zsarátokkal, piros ajka pedig mintha vértől piroslott volna.” (V 126)

Az alabástrom fehéres színű, márványszerűen áttetsző kristályos gipsz – így tündökölt, márványszerűen a csupasz asszony alakja. *A nagyúr* című színműben Mikolt gót hercegnőről imádói a következőképpen nyilatkoznak:

„Ezen túl a fehér teste van. A soha nem látott fehér teste. Pedig milyen fehér lehet! Mi? Mint az alabástrom, olyan áttetsző, olyan aranyozottan fehér.” (A 79)

Mindkét esetben az alabástrom említése az elérhetetlenséget juttatja kifejezésre, mindkét asszony valahol az álmok, vágyak világában lehet csak a vágyakozó birtokában.

Adrienne szemeit *könnyek zománca* vonta be, s arcán „*márvánnyugalom*” látszik csupán. (M 97) Klára „halványsága mögül mintha belső tündöklés ragyogna át. Nem *márvány*, nem *alabástrom*, hanem valami gyönyörű gyümölcsnek élő fényessége. És halványan lazacos bőrére az a temérdek *ezüst reflexeket* vetett...” (M 117) Szintén Klára kapcsán írja Bánffy, hogy olyan a tündöklés közepette is akár egy szentkép a *ragyogás gyémántkeretében*:

„E tündöklés közepén Klára, kinek akár fehér tüllruhája, halvány vállai világítanak belülről, mintha onnan indulna ki az a sugárzás, ahogy szentképet vesz körül lobogó arany lángolás, mely mindent eltüntet maga körül és ő csak magába van a *ragyogás gyémántkeretében*, mintha a húsos szája és a mosolygó szemei, mintha csak az volna egyedül és senki, semmi rajta kívül az eddig sötétes szalonban” (M 311).

A későbbi visszaemlékezésben pedig: „Akkor *arany* volt és *bronz*, bíbor és láng, ahogy most *smaragd színű* minden.” (H 44)

A drágakövek gyakori emlegetése a dekorativitás hatását növeli. A drágakövek szövegszervező, szimbolikus és dekoratív erejét érezzük Bánffy alkotásaiból. Kis részük kecses, finom, törékeny jelenség, például: porcelán, selyem, csipke, baba. Itt kell megjegyeznünk, hogy Bánffy alkotásaiban elég gyakran találkozunk ilyen kecses, törékeny jelenségekkel. A *Boriska grófné kendője* című novellában például:

„Mindenen, ami az övé, így van az ráírva, elkezdve a gömbölyű pónik takaróitól, a legparányibb *csipkezebkendőig*, *aranyos legyezőig* mind azt hirdeti világosan, félreismerhetetlenül: ez a Boriska grófné!” (V 117)

Az érzeteket megnevező fogalmak egy része sajátosan századfordulói jelenség: japán csésze, kínai szelence, franciás márványkandallók, selyemtapéták, üveges vitrin sok apró porcelán csecsebecsével, velencei üveg, orchidea:

„...Magdolna keze rátévedt arra a *fehér porcelán tyúkra*, mely ott ült a *sárga porcelán kosárban*, melegen tartva az asztalkendőbe ágyazott főtt tojásokat. Régi, tán nem valami nagyon ízléses, de kedves házi tárgy volt. Gyermekkoruk óta, a hármas, kedélyes reggelik idejétől fogva, mindig ott az asztalon volt ez a *tojásőrző porcelán tyúk*.” (R–B 55)

Az *Erdélyi történet* második részében például egy szoba leírásakor: „franciás márványkandallók..., selyemtapéták” találhatók, s az üveges vitrin „sok apró *csecsebecsével*” az ablakszögletbe került. (H 75)

A *Naplegenda* cselekménye ősi természeti világban játszódik le, ezért csupán az arany, a tűz és a bronz jelenik meg itt; a kecses, finom, törékeny jelenségek megnevezése a színműben elmarad.

Gyakran az érzetet jelentő szó képzettársítással egy elvont szóhoz társul, és így szokatlan jelentésű kapcsolat alakul ki, amelyben az érzetet jelentő szó dekoratív jellege még feltűnőbbé válik. Növeli a dekorativitás fokát, és a hangulati hatást is erősíti, ha a szenzuálissá tett szóhoz még egy érzetet jelző szó társul: a hang meleg krém színe (Pekár Gyula). Így a két szó szinesztéziát alkotva már a következő történéseket is díszítheti, erősítheti a hangulati hatást. Bánffy műveiben ilyen díszítő szinesztéziák erősítik a hangulati hatást:

„És a levelek közt kis alabástrom gyöngyök, viaszsárga rojtok virágoztak *édes meleg illatot* lehelve, közöttük ezernyi méh dongott, tovaszállt, megbújt majdnem láthatatlanul. Lenn a lábainál, végig a fövényes út egész szélességén, a nap ezer sugárzó aranypénzt szórt széjjel, nagy prédasággal, kerek, ragyogó tallérokat, apró csillogó garasokat dobott mindenüvé végtől végig, mintha a nyár nem tudna betelni kincsének tékozlásával.” (R–B 76)

„Mind másznak lefelé a meredek oldalakon sorban egymás mögött, s a nyomuk mély barázdát szánt a *fényes tejfelputa hóba*. Mert minden fehér. (...) Csak itt-ott, ahol már erősen lejt a hegy, ott csúszott meg, s vöröses foltot ír a *baragos szénű* agyag a nagy tengerfehérségbe.” (V 94)

„És most végre megerősödvé bizodalomban, a német birodalom megalkotójának *borízű mosolya* előtt néhány igaz sóhaj, mélységes fohász virult ki lelkében (V 98).

„Egészen új kép tárult elé. Bíborkék mezőben négyszögű tavacska reszketett. Rézszerű tó, teli halvány tündérrózsával, melynek ívelt partjai mentén két sor júdásfa vetette szét virító ágainak viola kincseit. A légben *maszlagos illat*.” (V 145)

„A *cukros világitásban*, a mélységes szőnyegen, a gonoszul kombinált tükrök között kisajtolhat minden gyönyört, ami egyetlen rövid órában elfér. (M 468)

A *Havasi történet* című novellában a varangyos béka váratlan megjelenését érzékletes szinesztézia mutatja be: „Halkan csattant valami, rendetlen időközökkel, lágyan, *nedves hanggal*. Mintha nyers téstát csapkodnának földhöz.” (V 88)

Az *Erdélyi történet* első részében a női illat bódító hatását szinesztézia érzékelteti:

„*Illatos sötétség*, mandula vagy szegfűhöz hasonló szag, nem parfüm, nem gyártmány, nem is erős, mégis kábító, bolondítóan meleg, intim asszonyillat. Valami furcsán részegítő is, akárha ital volna.” (M 465)

A szinesztéziákban az az általános szecessziós törekvés is megnyilvánul, hogy közelíteni, sőt egyesíteni szeretnék a különböző művészeti ágakat (leginkább a festészetet és a zenét).

Feltűnően gyakoriak Bánffy alkotásaiban az olyan drágakövek, amelyek szint jelölnek egyben: türkizzöld, gáliczöld, patinazöld, rézvörös, ónixsárga, smaragd-szín. Némelykor a színeképzetet egy hasonlat, metafora teszi hangsúlyosabbá: „*Zöldes zománcként* lepte be a muhar”, „szeme *zöld izzó zsarátnok*”, „a *holdárnyék bakacsinja*”, „A *vakítóan fehér* falakat mintha kövér tejföl borítaná.” (H 215)

Bánffy írásművészetében vannak más érzéki érzettel alkotott díszítő motívumok is, főleg szaglásiak: „Magdolna belemerült az *új zene dallamfürdőjébe*” (R–B 64), „Máriát a hársvirágok *édes illatából* milliónyi méh zümmögő zenéje kísérte” (R–B 70), „a szél magával hozta a kora tavasznak minden szagát, a *riügyek furcsa, bégás illatát*, a friss, fölszántott ugarok és fenyvesbeli mohák *nedves zamatát* feléjük söpörte” (R–B 129), „a leány *ibolyaparfümjé* bódítóan lepte el az arcát, és László úgy érezte, mintha *illatködöt* szívna föl magába” (M 339), „a szobában *illatos sötétség*, bolondítóan *meleg, intim asszonyillat*” (M 451).

Ez az erőteljes érzetkultusz részben közös vonása az impresszionizmusnak és a szecesszióknak. Mégis van benne sajátosan szecessziós jelleg. Arra kell először is gondolnunk, hogy eléggé nyilvánvaló az érzeteknek a szecesszióra valló sajátos funkciója, a díszítő szerep: az érzetek feltűnő ékítmények, például: „*lángkéve táncos virág*”, „*zölden égő zsarátnok*”, „*azúrkek fénylés*”. Másfelől a szóban forgó motívumok anyaga szintén megkülönböztető sajátosságot jelent. Az érzetek ugyanis általában nem önmagukban hatnak, vagyis nem pusztán, nem közvetlen

megnevezésük a jellegzetes, hanem közvetett érzékeltetésük, azaz az érzetekre közvetve, a díszítő szerepre alkalmasabb jelenségek segítségével utalnak, olyanokkal, amelyeknek valamilyen feltűnő és határozott érzettulajdonságuk van. Az ilyen jelenségekkel alakult díszítőmotívumokból több van, mint azokból, amelyekben az érzeteket közvetlenül nevezik meg. A szóban forgó díszítőmotívumok stílárius értékét nagymértékben növelheti, így dekorativitásukat is fokozza az, hogy bennük gyakran egymást kiegészítő kétszeres utalások vannak, a közvetett mellett megvan a közvetlen is: „*aranytűz fénylő ragyogása*”, „*csillogó gyémántcsepp*”, „*sárga topázszem*”.

Végkövetkeztetésként elmondhatjuk, hogy a hangulatok és a társuló jelenségek sokfélék, de mindenképpen a szépséggel függnek össze úgy, hogy a kifejező jelenség díszítő funkcióhoz jut, dekoratív jellege érvényesül.

Összegzésként érdemes felsorolásszerűen is számba vennünk a Bánffy írásművészetében gyakrabban szereplő, érzetekre utaló, díszítő funkciójú jelenségeket: alabástrom, arany, borostyánkő, cukor, csillag, csillám, csipke, érc, fáklya, fátyol, gyémánt, gyöngy, hab, hó, kagyló, kobalt, láng, márvány, ónix, porcelán, selyem, smaragd, topáz, tükör, tűz, üveg, zománc. Jó részük a századforduló más íróinál is előfordul, így a korabeli szépirodalom, valamint az akkori képző- és iparművészet emlékei alapján sajátos szecessziós jelenségnek tarthatjuk.

A hivatkozott Bánffy-művek

- (A) *A nagyúr*. Budapest, 1913, Singer és Wolfner Kiadó.
- (D) *Erdélyi történet. Darabokra szaggattatol*. Kolozsvár, 2002, Polis Könyvkiadó, Kalota Könyvkiadó. Erdélyi Református Egyházkerület.
- (H) *Erdélyi történet. És híjjával találtattál*. Kolozsvár, 2002, Polis Könyvkiadó, Kalota Könyvkiadó. Erdélyi Református Egyházkerület.
- (M) *Erdélyi történet: Megszámláltattál*. Kolozsvár, 2002, Polis Könyvkiadó, Kalota Könyvkiadó. Erdélyi Református Egyházkerület.
- (N) *Naplegenda*. Budapest, 1906, Singer és Wolfner Kiadó.
- (Ön) *Bánffy Miklós összes novellái*. Kolozsvár, 2004, Polis Könyvkiadó.
- (R–B) *Reggeltől estig. Bűvös éjszaka*. Bukarest, 1981, Kriterion Könyvkiadó.
- (V) *A koronás tizedes*. Válogatott elbeszélések. Kolozsvár, 1998, Polis Könyvkiadó.

Felhasznált szakirodalom

- Ady Endre: *Vallomások és tanulmányok*. Kisbán Miklós. Budapest, 1944, 162. p.
- Balázs Imre József: Látomások és anekdoták. *Élet és Irodalom*, 2004, 48. évf. 23. sz.
- Bencze Lóránt: *A szecesszió nyelvi stílusjegyei*. Fábíán Pál, Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a századforduló stílustörekevéiről*. Budapest, 1989, Tankönyvkiadó, 240. p.
- Dávid Gyula: *Bánffy Miklós összes novellái*. Kolozsvár, 2004, Polis Könyvkiadó, 362. p.
- P. Dombi Erzsébet: Színhatások a századforduló prózájában. Szabó Zoltán (szerk.): *Tanulmányok a magyar impresszionista stílusról*. Bukarest, 1976, Kriterion Könyvkiadó, 5–49. p.
- Kovács László: Bánffy Miklós. *Erdélyi Helikon*, 1943, 10. sz. 576. p.
- Magyar Szépművészeti Lexikon. Budapest, 1994, Akadémiai Kiadó.
- Sájter Laura: A magyar szecessziós dráma stílusa. *Erdélyi Tudományos Füzetek*, 227. sz., Kolozsvár, 1999, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 7–18. p.
- Szabó Zoltán: *A magyar szépirói stílus történetének fő irányai*. Budapest, 1998, Corvina Könyvkiadó.
- Szabó Zoltán (szerk.): „Arany-alapra arannyal.” *Tanulmányok a magyar irodalmi szecesszió stílusáról*. Budapest, 2002, Tinta Könyvkiadó.